

PRILOG IRSKIM STUDIJAMA

STIPE GRGAS
 Filozofski fakultet u Zadru
 Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 891.6.09
 Izvorni znanstveni članak
 Original scientific paper

Primljeno : 1994-03-30
 Received

Neposredan povod ovog članka jest objavljivanje djela *The Field Day Anthology of Irish Writing (1991)* pod urednikovanjem Seamusa Deanea. Autor obrađuje antologizirane tekstove usredotočujući pozornost na ona djela ili odlomke u kojima se predočuje prostorna prisutnost Irske ili pojmovno-emotivne konstrukcije tog geografskog entiteta. On izlaže svoje nalaze kroz dvanaest načina kako se Irska ili njene konstrukcije pojavljuju u obradenom materijalu: *počeci, slike, religijska podjela, izvlašćenja, izvlašćeni, zemljište, imenovanje, buđenje, protumjere, država, iseljenišvo, grad*. U zaključnim opaskama, autor je stajališta da poznavanje irske problematike ima barem dvije posljedice. Na pedagoškoj ravni, smatra se da njena obradba nalaže nužnost preispitivanja uvriježenih načina izvođenja anglističkih studija i drugo, kao analogija, irska nam problematika treba pripomoći razumjeti ponašanje jednog broja političkih čimbenika koji arbitriraju dramu koja se odvija na našim prostorima.

Pod urednikovanjem Seamusa Deanea, 1991. ugledali su svjetlo dana tri sveska *Field Day* antologije irskog pisma. U proslavu urednik izvješćuje čitatelja da sličnog poduhvata u irskoj kulturi nije bilo budući da su se sve dotadašnje antologije usredotočavale na određene žanrove ili povijesna razdoblja, dok najnovija antologija pokriva 1.500 godina irske povijesti i, umjesto užeg pojma književnosti kao parametra odabira tekstova, rabi termin pismo kojim je obuhvaćeno niz dosad izostavljenih kulturalnih pojava, "posebice, u ovom slučaju, politički govori, pamfleti i analize, od kojih su svi odigrali značajnu ulogu u priči koju ova antologija treba ispričati" (xix, I).¹

¹ Seamus Deane, urd, *The Field Day Anthology of Irish Writing*, Derry, Field Day, 1991, 3 sveska, 4044. str. Budući se skoro svi citati odnose na samu antologiju, poradi jednostavnosti i preglednosti, odlučio sam, u zagradama nakon citata, najprije navesti broj stranica a potom broj sveska, Svi prijevodi su moji.

Sama pojava antologije izazvala je raznovrsne reakcije i komentare. Dok ju jedni smatraju hvalevrijednim i potrebnim poduhvatom, drugi joj upućuju zamjerke. Kritike sežu od uočene pristranosti da se u svekolikom irskom pismu otkrije "zakučasta" politička tematika (primjerice, engleski "poriv za antitezom" i irska "strepnja od marginalnosti"² do prijekora da se kod izbora neopravdano zapostavio doprinos nekih vrijednih stvaralaca (poglavito kad je riječ o ženama.³ Međutim, ono o čemu ne bi trebalo biti spora jest da Deaneova antologija predstavlja događaj ne samo unutar irske kulture nego, makar samo kao paradigma predstavljanja pisane baštine jednog naroda, naći će odjeka i u širem kontekstu.

Raspoložem tek uzgrednim zabilješkama da bih se uputio u razmatranje učinaka antologije kao događaja unutar irskog kulturnog miljea, no sa sigurnošću ću ustvrditi da taj događaj implicira osebujan odnos Irske s Velikom Britanijom kao i usijanu dnevno-političku stvarnost njena Sjevera. Rad koji slijedi nije samo dokaz odjeka antologije u jednom ne-irskom kontekstu nego i posljedak želje da se taj odjek proširi i pojača. Razrađujući da jednoj razini nacionalnu odrednicu naslova Deaneove antologije, sakupljene sam tekstove čitao tragajući za irskom zemljom, bilježeći misaono-emocionalne konstrukcije koje su o njoj ljudi stvarali, strast i bol koju je ona, tijekom svoje burne povijesti, razbuktavala. U nastavku nižem moduse tog pojavljivanja, tu zelenu sjenu koja se pomalja tik ispod riječi:

A) *Počeci*. Valja negdje započeti pa će ovdje biti riječ o prvim pukotinama na temi prošlosti kroz koje sjaji svjedočanstvo povijesne prisutnosti. I mada bi se moglo zapitati o naravi takvih iskaza, ne dvojimo o njihovom značaju kao materijalnim dokazima opstojnosti. U osvit irskog književnog preporoda (1881.), Standish O'Grady je zabilježio:

Nema sumnje da se na nekom mjestu legendarno stapa s poviješću. Negdje se oblak i izmaglica zgušnjavaju u bistar protok izvjesnih činjenica. No, na koji način, ispod raskošnih i vrvećih mitova barda, razabrati tijek te sićušne i sumnjičave rječice ili, pod nataloženim

² Recenzija antologije koju je napisao Evelyn Toynton u *The American Scholar*, spring, 1993.

³ Kao primjer ovakve kritike vidi Roy Foster, "Još jednom nacija: konstruiranje i dekonstruiranje irskog kanona" u *TLS*, March, 1992.

otpacima i prašinom ljetopisaca, otkriti onaj uski puteljak koji se drugdje proširuje u cestu povijesti jednog naroda. (524, II)

Obje metafore i moje pukotine i O'Gradyova rječica - nastoje dokučiti zagonetku nastanka, retorikom nadomjestiti nedostatak evidencije u promišljanju početaka.

Vratiti se ishodištu ovdje znači zakoračiti u neraspolučenu puninu svijeta još neotisnuta u povijesno vrijeme. U antologiji, to herojsko doba predstavljeno je bratstvom Fiana koji bijahu ratnici-lutalice, a njihov vođa, Finn Mac Cumhail, "vjerojatno bijaše nekovrsno božanstvo". Za ocrtavanje naravi toga doba znakovito je da se nastanište bratstva nalazi u "prirodnoj divljini izvan međa organiziranog društva koja je istodobno neodređeno područje između svjetovnog i nadnaravnog" (29, I).

Takav svijet bogovi još nastanjuju i njihova blizina neprestance dozivlje i mami. Iskušenja bijega u njihovu onostranost učestalo se javlja u irskom pjesništvu a naslućujemo ga u stihovima iz *Immram Brain* (Branovu putovanju):

Dalek je jedan otok,
Oko kojega morski konji blistaju:
Četriri staze idu ususret nabujalom valovlju -
Četiri ih potpornja podupiru. (46, I)

U stihovima kao ovim razliježu se zvukovi irske mnogobožacke davnine.

Medutim, ljupkost i privlačnost tog poganskog svijeta nije dolaskom kršćanstva najednom iščezla pa se žal za njim osjeća i u iskazima novopokrštenih: "Poganstvo je razoreno mada bijaše veličanstveno i nadaleko rasprostranjeno; kraljevstvo Boga oca ipunjaše nebesa i zemlju i more " (51, I). Zacijelo će ta međuprožetost biti sastavnicom osebujnog irskog religijskog osjećaja svijeta.

U znamenitom spisu Giraldusa Cambrensisa *Topographia Hiberniae* (1187.), na mjestu gdje pisac uvredljivo piše o odgoju irske nejačadi, vidi se kako počeci o kojima je ovdje riječ podrazumijevaju svojevrsnu simbiozu čovjeka i prirode: "Budući da osim hrane kojom ih krijepe njihovi roditelji, djeca su uglavnom prepuštena prirodi". Medutim, u nastavku pasusa, kod Giraldusa osjećamo čudenje zbog iznenadujućih učinaka takve prepuštenosti jer saznajemo da priroda nejačad "oblikuje", udijelivši im na kraju "punu snagu s krasnim

uspravnim tijelima i lijepim licima rumene puti" (238, I). Ovdje bih dao dvije napomene: u navedenom odlomku osjećam da se Giraldu, unatoč njegove volje, omakla izvjesna zavidnost zbog "prirodnijeg" načina življenja; međutim, podvrgnemo li odlomak analitičkoj obradbi, vidljiva je njegova strategija argumentacije kojom on kani "opriroditi" njemu tuđe kulturalne obrasce ponašanja, brišući, u ovom slučaju, navade domorodnog odgoja i skrbništva.

U nakani da probudi zanimanje za irsku starinu, Charles O'Connor je 1753. pisao da su drevni irski zakoni bili kadri nadživjeti pokršćavanje jer su se temeljili na "prvotnim Načelima i, u svom Napredovanju, pratili Plan Prirode i Mudrosti". Radi se o idealizaciji kojom se podcrtava veličina i različitost irske etnogeneze i nudi dodatna utemeljujuća slika irskog identiteta: ona se smješta u "šesto i sedmo stoljeće kada Irska bijaše priznata kao glavno sjedište Spoznaje i Slobode u Europi" (908, I). Dakle, zlatno doba irskog monaštva koje se gore kronološki omeđuje, svojevrsni je drugi početak kojega se mnogi s nostalgijom prisjećaju. U nastavku ću navesti dva primjera.

U "topografičkoj" pjesmi posvećenoj brdu Morna, James Stuart 1811. evocira stari "ruševan samostan" u blizini Armagha koji je nekoć bio jedan od najznamenitijih crkvenih sveučilišta u svijetu:

Ondje jednoć Znanost,
Sred velebnih tvorevina bijaše vrhovni gospodar.
Nju osorni metež razuzdane sile
Izгна iz čestitog sjedišta
Mudroslovne učenosti. Ovdje dospjela,
Iz okrutne graje ratnog vihора,
Na sigurnome nimfa s umilnom Vjerom
Obitava, sklonjena od svijeta. (11, II)

Neprekidnost tematike zlatnoga doba irskog monaštva posvjedočuje i George O'Brien u autobiografskom zapisu *Selo Longing* (1987). Naime, na jednom mjestu on piše o glasovitom okruglom tornju u negdašnjem naselju Ardmora za koji se tvrdi da je simbol "usamljene, utvrđene i ustrojne Crkve, tog svjetionika usred srednjeg vijeka kad je jedino irsko monaštvo stajalo između ljudi sa Sjevera i svjetala koja su se gasila diljem Europe" (556, III).

Mogu li se o navedenim predodžbama donijeti općeniti zaključci? Čovjek pretkršćanskoga doba ukorijenjen je i u dosluhu s prirodom, njegov svijet ugošćuje

bogove koji posvećuju njegovo nastanište. Dijakronijski gledano, pokršćavanje se nadaje kao viši stupanj ljudske uljudbe. Međutim, s tim u svezi, valja primijetiti dvije stvari: prvo, kršćanstvo je osjenčano onim što istiskuje i nadomješta i, drugo, vrhunjenje kršćanskih vrijednosti locira se u prošlosti, u idealiziranoj davnini irskog monaštva.

Naravno, natruhe početaka u prisjećanjima funkcioniraju kao tuženje, jadikovanje za izgubljenim idealitetom, ali i kao protuslika osiromašene, nepoticajne sadašnjosti. Valja upozoriti da počeci o kojima je riječ nisu tek sastavnice pojedinačnih tekstova nego konstantne kulturalne odrednice koje su doprinijele čuvanju i promicanju irskog nacionalnog identiteta.

B) *Slike*. Sljedeći korak moje analize dotaći će slikovlje kojom se predočuje irska zemlja. Niz antologiziranih tekstova o Irskoj govore kao o ženi. Naročito nakon tragičnog ishoda bitke kod Kinsalea 1601., uvriježila se predodžba Irske kao udovice koju su napustili njeni prvaci. Tako Do Mhac i Dhommhuill pjeva: "Digni veo s Irske; odavno već ona ište ženika, nemajući s kime podijeliti krevet otkako je zamukla radost ljudi Fála" (53, II). Slična je identifikacija ideja vodilja pjesme "Emigrantska ljubav za Irsku" Pádraigína Haicéada: "Šaljem znamen... ljubavi mojoj ljuvenoj; šaljem joj srca osjećaj, Ona je Irška, sasna bistra zemlja hitrih bitaka, zelenih polja - ona je divotna" (283, I). Drugdje je Irška "blaga djeva imenom Eire" (283, I), mlada koju danomice "žderu rogati moćnici" (291, I).

Zemljovidni oblik i položaj u osnovici su drugog niza slika na koje skrećem pozornost. Počet ću posvetom Horacijevoj XIV odi, koju je Jonathan Swift parafrazirao i posvetio Irskoj:

Ubogi plutajući Otoku, na valovlju hude Sudbe,
 Obilježen Udesom kao Domaja Robova;
 Zar da nestalni Delos duboko ukorijenjen sad stoji,
 Dok si ti, nekoć stamen, zemlja u kretnji?
 Mada istrošena je i otrcana metafora
 Između Države i Broda pod jedrima;
 Da te nakratko kao brod vidim,
 Mornarskim načinom ovako oslovim (480, I)

Za neke je Irška "otok ozloglašen zbog svojih močvara" (467, I) dok su je drugi, kao primjerice William Drennan, krstili "smaragdnom otokom" (327, III).

Zanimljivu i znakovitu sliku Irske ostavio je Oliver Goldsmith u "Pismu engleskom gospodinu" (1759). On naime tvrdi da nigdje na svijetu ne postoji klima koja u toj mjeri "raspaljuje strast":

Vrijeme je gotovo uvijek kao naše proljeće a voda nikada ne smrzne u mjeri da bi mogla uzdržati težinu ljudskog tijela. Stoga kad bi Venera negdje na svijetu sagradila svoj hram, moglo bi to biti u ovoj Zemlji Meda i Radosti. Rashladeni raskošnim zrakom, koji to pastir ovdje neće zapjevati a koja nimfa neće poslušati. (664, I)

Budući da istinito prikazivanje irskih prilika zacijelo nije glavni cilj ovakva iskaza, vrijedi se zapitati čemu bi on mogao poslužiti. Smatram da će mu jedan od učinaka biti "očudenje" Irske uslijed čega Engleskoj susjedan prostor postaje egzotično plandište. Izjednačena opisom s bizarnim krajevima na koje se protezala britanska imperija, Irska se nadodaje spisku područja kojih je jedna od funkcija poslužiti pražnjenju kolonijalne želje i moći.

Takova projekcija želja uvelike se razlikovala od zastrašujuće stvarnosti. Nju je William Carleton u romanu *Crni prorok* (1847) pokušao dočarati pa tvrdi da je Irsku za vrijeme Velike Gladi "moguće prisposodobiti jednom lazaretu ispunjenom gladu, bolešću i smrću" (125, II).

Završit ću ovo nizanje slika dvjema satiričko-ironičnim prikazbama. U jednom predavanju 1907. Joyce je za svoju domovinu kazao da je to "zemlja kojoj je Bog namijenio sudbinu da je vječna karikatura ozbiljnog svijeta" (4, III). U donjem odlomku iz autobiografske poeme "Jesenji dnevnik" (1939.), Louis Mac Niece, glasom ikonoborca, ismijava utvarnu samo-predodžbu Irske kao "zemlje učenjaka i svetaca":

Učenjaci i sveci, koješta! zemlja zasjeda,
 Kratkovidnih proglaša, beskrajnih pritužbi,
 Rodenih mučenika i udvornih glupaka;
 Trgovac ushićen bubnjevima,
 Zemljovlasnik umoren u krevetu, bijesni glasovi
 Koji dopiru kroz razlupane prozore geta,
 Žena u crnini ucviljena za nakićenim oltarom.
 Kathaleen ni Houlihan! Zašto vazda
 Mora zemlja, kao brod ili kola,

Biti majka ili djeva. Žena u prolazu,
Tek ju zamijetismo u prolazu. (161, III)

Međutim, i ovo izrugivalačko podrivanje posvećenih slika i imena predstavlja samo dio istine. Njegovu protusliku mogli bismo potražiti u dijelu govora Eamona de Valeraea (1943.), dugogodišnjeg poglavara Republike Irske, u kojemu on priziva san koji je lebdio pred očima irskih boraca za slobodu:

Zemlja koje će sela sjati od udobnih gazdinstava, a polja biti usrećena zvukovima radišnosti, igrom jedre djece, natjecanjima atletske mladeži i smijehom pristalih djevojaka; koje će ognjišta biti forumi mudrosti spokojne starosti. (748, III)

Istaknimo da između ovih dvaju diskursa stoji nekoliko godina, odaslani su iz različitih društvenih položaja, a dijeli ih i granica koja i danas podvaja Irsku. Naročito ova dva zadnja primjera zorno pokazuju da je slikovlje prožeto retoričkim nabojem. Mada mi analiza te razine odabranih slika ovdje nije bila cilj, svjestan sam da i sam odabir tekstova nagovara na određeno čitanje.

Jasno je da karakter slika poglavito zavisi o pošiljaocu poruke. Ilustrirat ću to suprotstavljanjem dviju oprečnih pozicija. Tako za Anglo-Irce Andrew Carpenter tvrdi: "Barem za vrijeme Swiftova života, Engleska bijaše *patria*, domovina, a Irska mjesto izgnanstva" (327, I). Usporedimo li to s položajem Iraca koji u izgnanstvu snatre o dalekoj im domovini, razvidno je da se radi o dijametralno oprečnim vrednovanjima Irske.

C) *Religijska podjela*. Valja započeti opis religijskih prilika u Irskoj imajući na umu ono što je gore rečeno o poganskim počecima, Prekretnica nastaje kada sv. Patrik, dolazeći s Istoka, domicilno pučanstvo preobraća na kršćanstvo. U *Ispovijesti sv. Patrik* o Irskoj govori kao o "najudaljenijem dijelu zemaljske kugle", a o njenim stanovnicima kao "neznabošcima" (68, I). Kao da se već u petom stoljeću uvježbavaju kasniji pohodi i osvajanja: egzotični prostor netaknute prirode, divljinu valja uljuditi.

Istovjetnu strategiju legitimiranja sile razabiremo i u kasnijem protestantskom porobljavanju i naseljavanju katoličke Irske. Razlika je u tome što sada umjesto "domorodaca" stoji "katolički puk". Tako engleski pjesnik Edmund Spencer, kao i ostali njegovi suvremenici, poistovjećuju protestantsku vjeru s pripitomljenim, uljudbenim okolišem dok se o katolicima uvijek govori u

okruženju divljih šuma i močvara (172, I). Mada može biti svikli na retoriku europskog osvajanja, meni se opominjuće doima ova njena epizoda koja, unutar koordinata europskog duhovnog prostora, poradi probitka dezavuirana temeljnu vjersku sastavnicu zadapnoeuropskog identiteta.

Svjedoci smo da do naših dana irsku stvarnost trgaju napetosti stvorene protestantskim osvajanjem. Theobald Wolfe Tone, jedan od pokretača irskog nacionalnog osvješćenja, 1791, zapaža "paralizirajuće" učinke vjerske podjele: Irska

je napola živa, jedan dio jedva živ, drugi mrtav; ona kao da je vlastitim zakonom odsjekla sebi ruku ...vjerska netrpeljivost i politička zadržtost... spajaju živog protestanta s napola istrunulim katolikom, a pod gnjilom hrpom ugušen je i sam zametak djelovanja. (926, I).

Toneovo zapažanje navodi na činjenicu da je, u irskom kontekstu, vjerska podjela prikivala britansku prevlast a, danas, potporu odcijepljenom Sjeveru kao uzročnike irskih nedaća. Citatom iz engleskog katoličkog mjesečnika *The New Blackfriars*, Seán Mac Bride potkrepljuje taj nalaz (1985):

Bijedna izlika da problemi Ulstera proizlaze iz nekakvih čudnovatih sektaških podjela a ne iz jada, bijesa i razočarenja prouzrokovanih /ovdje autor nabraja strahote britanske vladavine/ - sve to i mnogo što drugoga u jednakoj je mjeri odgovorno za smrti štrajkača gladu i za izazvano nasilje i bijedu. (793, III).

Kao što se religijska podjela koristi kao izlika kojom se prikriva povijesna odgovornost Engleske za nastalo stanje, tako dotične podjele predstavljaju tek površinski odslik dubljih društvenih raslojavanja. O tome je u nastavku riječ.

Č) *Izvlašćenje*. Kolonizacijom provedeno izvlašćenje starosjedilačkog posjeda temeljni je obrazac odvijanja irske povijesti. Stoga ne čudi što je diskurs ozakonjenja tog izvlašćenja i ušutkivanja izvlašćenih povijesno povlaštena i tražena roba u projektu kolonijalizacije.

Time se pozabavio i Edmund Spencer koji u *Pregledu današnjeg stanja u Irskoj* (1596) izražava zgražanje nad činjenicom što su drevni starosjedilački zakoni o posjedovanju zemlje i dalje punomoćni unatoč ranijem anglo-

normanskom osvajanju. On prosuđuje da je sredina unazadila negdašnje osvajače i izjednačila ih s domorocima: "Irci engleskog podrijetla gori su od divljih Iraca. Bože, kako ta zemlja kviri ljudsku narav" (198, I). U svom pregledu Spencer predlaže da se "stvari urede po engleskom zakonu", da novim vlasnicima zemlje "Njeno Veličanstvo pripiše veleposjede i zemljišne darovnice čime bi se ozakonili posjedi koje trenutno protupravno uzurpiraju" (197, I). I u ovom kratkom isječku čitatelju neće promaći proturječnosti Spencerova stava, poglavito njegovo prigodično i proizvoljno pozivanje na zakon.

Međutim, i nakon ozakonjenja otimačine zemlje, ustanici domorodnog pučanstva ugrožavali su sigurnost engleskih imanja pa, primjerice, Fynes Moryson 1620. preporučuje niz mjera za jačanje engleske prevlasti:

gradnju utvrda i probijanje putova (prolaze kroz močvare i šume) što će kod Iraca izazvati strahopoštovanje a državi poslužiti kao špijuni koji će izvješćivati o pobunjeničkim nakanama (211, I)

Sir John Davies, 1612., smatra činjenicu da su Englezi zaposjeli "ravnicu i otvorene predjele, ostavljajući Ircima šume i brda, velikom manjkavošću civilne politike" (216, I). Iz gornjih se navoda može zaključiti da je zemlja podijeljena na tzv. "pale", dakle prostor gdje je uspostavljena engleska vlast (to su bili okruzi Louth, Meath, Trim, Dublin, Kilkenny, Wexford, Waterford i Tipperary), i teritorij izvan tih granica nastanjen domorocima ("beyond the pale", sintagma, koja dodatno znači život izvan granica civilizacije).

Napetosti i sukobi kulminirali su Cromwellovim haranjem Irskom, koje razaranje i krvavu najezdu veliki puritanac pravda božjom kaznom nad "barbarskim bijednicima" (861, I). Irski starosjedioci konačno su poraženi na rijeci Boyne (1690.) nakon čega je započela potpuna eksproprijacija katoličkih imanja uzakonjena u zloglasnim Kaznenim zakonima (1700, I). U prvom pismu Hercules Langrisheu (1792), Edmund Burke je zorno predočio njihove učinke:

Njima se nacija podijelila na dva različita dijela, bez zajedničkih interesa, suosjećaja ili međuodnosa. Jednome dijelu trebale su pripasti *sve* povlastice, *sve* vlasništvo, *sva* naobrazba, drugi su trebali biti njihove vodonoše ili im sjeći treset. (830, I)

Imajući sve ovo u vidu, ne čudi da je na istaknutom mjestu i u proglašenju Republike (1916.) i u proglasu prvog *Diala* (1919.) postavljeno pravo irskog "vlasništva nad Irskom" budući da su ustanak i uspostava države opozvali gore opisani proces.

Č) *Izvlašćeni*. Čitajući antologizirane priloge osjeća se izostanak onih kojima je otimačinom doslovce izmaknuto tlo pod nogama. Umjesto tog ušutkanog motrišta, za početak ću navesti prosudbe nekolicine koji su opazili bijes gubitnika ali ga, naravno, nisu mogli shvatiti. U *Irskoj pobuni* (1646), Sir Thomas Temple, s iznenadenom nevjericom, bilježi "opake" zahtjeve pobunjenika:

Ništa do potpuna istrebljenja neće udovoljiti njihovim zahtjevima; oni zahtijevaju povrat svekolike zemlje pravim Domorocima, koje smatraju starim i jedinim istinskim vlasnicima podmuklo pokradenim od Engleza. (224, I)

Piščevo čudenje i nevjerica kao da ne uvažavaju očiglednost. Naime, pogledamo li поблиže tekst, razvidno je da odabir riječi ("proper Natives", "ancient proprietars", "true owners") potkopava autorovo čudenje i ide u prilog zahtjeva kojima se on ne može načuditi.

Vjerodostojnost engleskih izvora propitivala se i na izravniji način. U antologiji, među prvima nalazimo djelo John Lyncha, *Cambrensis Eversus* (1662), u kojemu se poriče istinitost Giraldusova prikaza Irske. Naime, u svom znamenitom spisu Giraldus je opisao ogromnu ribu "s tri zlatna zuba" koja se prikazala blizu Carlingforda dvije godine prije engleskog osvajačkog pohoda, a koja bi, prema njemu, bila predznakom "zlatnih dana predstojećeg i nadolazećeg osvajanja". Lynch je na to uzvratio riječima:

Ako je ona išta pretkazala pučanstvu Irske i svetoj Crkvi i ako će povijest presuditi o tom predznaku, njome se nagovješćivalo zlo budući da Crkva bijaše strahovito unakažena a irskom narodu oduzet veći dio njegova zemljišta (266-7, I)

Nadmenim sljepilom ili, pak, čistim cinizmom odiše i posveta kraljevskom paru kojom Richard Cox započinje djelo *Hibernia Anglicana* (1689-90): "tako Irci valja da su zahvalni Bogu što su svladani; no njih je ipak u toj mjeri obuzelo

sljepilo za svoj istinski Probitak da od prvog Osvajanja Domoroci neprestance ratuju s Englezima" (867, I). Neka čitatelj sam prosudi tko je u ovom slučaju slijep.

Navedeni primjeri zorno pokazuju u kojoj su mjeri povijesni izvori obilježeni životnim interesima izvjestitelja. U predavanju iz 1848., Thomas Davis, promicatelj irskog nacionalnog identiteta, primijetio je :

Svako visoko brdo ili tiho jezero, svaki raskošni dol i uzburkano more naslikani su na stranicama povijesti. S rijetkim izuzecima, *nacionalna povijest* donosi dramatičnu pravednost, dok je od tudinca sastavljena povijest inspiracija izdajnika. (1278, I)

Ako se i nećemo posvema složiti s ovom prosudbom, ipak bismo njenim parametrima mogli s lakoćom atribuirati navedene iskaze.

D) *Zemljište*. Velikom dijelom gore navedenih odlomaka dominira pitanje zemljovlasništva. Kaznenim zakonima okončano prisvajanje starosjedilačkih imanja imalo je upravo pogubne posljedice po ogromnu većinu irskog naroda.

Izvjescujući o neimaštini sred koje živi irski čovjek William King 1712. tvrdi da ona nije posljedak lijenosti tamošnjeg zemljoradnika nego "okrutnosti veleposjednika koji do te mjere opterećuju zakupnika da se ovi ne uspijevaju odužiti ni Bogu, ni općinstvu, pa ni vlastitoj djeci" (878, I). Kao drugi uzrok sveopće bijede King spominje grabežljivo proširenje velikih posjeda uslijed čega seljačkom puku "ne preostaje mjesta na zemlji, već ih se gladne tjera u neplodne krajeve i brda, ili su im nameti toliki da ih ne mogu podmiriti" (878, I). Naposljetku, on upozorava da je trećina irske zemlje u posjedu vlasnika nastanjenih u Engleskoj pa je izlišno i pomišljati na njihovu spremnost da unaprijede uvjete seoskog života.

Praksa daljnje podjele zakupljene zemlje progresivno je smanjivala zakupčevu mogućnost da se od nje prehrani. Ogromni nameti primoravali su seljaka da glavninu proizvoda (kukuruz, maslac, meso, jednom riječju, sve osim krumpira) proda za namiru najamnine. Veliki broj ljudi našao se u pogibelji od gladi koja se četrdesetih godina prošlog stoljeća sručila na Irsku sa strahotnim posljedicama: "Crna je kuga uništila krumpir i onda nismo imali više što jesti" (133, II).

Velika glad urezala se duboko u pamćenje irskog čovjeka. Tijekom zadnjih stopedeset godina ona je udesno oblikovala irsko nacionalno biće a da i

danas predstavlja predmet živog povijesnog pamćenja svjedoče, primjerice, stihovi suvremenog pjesnika Brendena Kennellya:

Kosturi u mraku, tamni moji očevi
 Počivahu neznani, a doumiti smogli nisu
 Veliku bol koja zgasnu noć i dan.
 Groznu odsutnost koja tumaraše zemljom. (1361, III)

U bilješki, priređivač ovog dijela antologije smatra da riječju "odsutnost" pjesnik aludira na strahotno prepolovljenje irskog pučanstva bilo od umiranja ili od iseljenja.

O tom razdoblju George Petrie je 1855. ostavio sljedeći zapis:

Iz zelenih pastoralnih polja, plodnih ravnica kao i iz divljih planinskih perivoja i pustih močvara, nestalo je ljudskog života., Raspjevana zemlja, više nije bila milozvučna; a kad bi do uha dopro ljudski glas bilo je to tek slabašno i očajno oplakivanje mrtvih. (160-1, II)

U jednoj svojoj kratkoj priči, Seosanih Mac Grianna tadašnju Irsku opisuje ovim riječima: "Okrutna zemlja za njih nije imala samilosti, ta jalova, neplodna zemlja kojoj bijaše sudeno ne dati ploda dok je uzduž Irske nije zagnojilo ljudsko meso i krv" (848, III).

Takvo povijesno iskustvo zacijelo je uvjetovalo osebujan irski odnos prema zemlji koji stranac ne uspijeva dokučiti:

Nemoguće je nekome tko nije boravio u Irskoj i pobliže upoznao taj narod razumjeti snažnu čežnju koja ih prožimlje za posjedovanjem zemlje, bez obzira koliko sitno ili loše bilo to zemljište. (389, III)

Nerazumijevanje nipošto neću svesti na kulturalne razlike nego pretpostavljam da navješćuju slutnju o tudosti uzurpiranih posjeda. Pripovijetka Seamusa O'Kellyja "Zgrada" (1917), gdje nema mjesta čuđenju nad skoro erotskim odnosom koji glavni lik ima prema zemlji, nudi objašnjenje i potkrjepu te tvrdnje. "nejasna žudnja ove noći pune gorčine za starim druženjem s poljima. To bijahu polja, bus, teritorij njegovih praotaca, baština njegove krvi" (1099, II).

Irski osjećaj vezanosti za tlo bio je čimbenikom političkog uspona Charlesa Stewarta Parnella koji je u Limericku 1879. mnoštvu rekao: "uvjeren sam da narod mora posjedovati zemlju koju nastanjuje" (304, II). Jednom kasnijom zgodom ukazao je na uzročnike irskih nedaća:

Irsku zemlju su triput konfiscirali ljudi kojih nasljednike gospodin Gladstone štiti bajonetima i sačmom kako bi oni uživali plodove te pljačke... engleski je pothvat u Irskoj propao, a irski čovjek izborio pravo upravljanja Irskom po zakonima donesenim na irskom tlu. (306, II)

Kada su na povijesnu pozornicu stupili zagovornici irske samobitnosti uhvatili su se u koštac s problemom zemljišne svojine, vješto ga koristeći kao katalizator narodnog samoosvješćivanja.

Danas je negdašnji, uglavnom ruralni, irski krajolik uvelike izmijenjen. Međutim, kao što pokazuje jedno zapažanje Fintana O'Toolea iz 1985., u konstrukciji irskog identiteta predodžba o njemu igra značajnu ulogu:

Opreka grada i seoskog krajolika, fiktionalna razdioba nacije na mjesto prvotne nevinosti i mjesto ogrješenja, predstavlja diobu koje je ideološka funkcija skriti nastale promjene na selu koje, gospodarski gledano, sve više nalikuje gradu, i irsko selo učiniti prijemčivijim za procese modernizacije i amerikanizacije. (658, III).

Rečena dioba s njenim vrijednosnim predznacima nazočna je i u mnogim inim kulturama, no primijetit ću da učinkovitost primjene i oštrina kojom se ona postavlja unutar irske kulture svakako duguju ponešto osebujnom odnosu prema zemlji i živom povijesnom pamćenju na koje sam ovdje skrenuo pozornost čitatelja.

Dž) *Imenovanje*. Primjer objašnjenja jednog toponima iz drevne priče *Āgallamh Na Seanórach* poslužit će mi kao uvod u slojevitu problematiku nazivlja mjesta:

Patrik zapita: "u redu, Caeilte, ali odakle ime *fionntulach* (tj. 'bijelo brdo') za uzvisinu na kojoj stojimo? 'Reći ću ti kako je bilo', uzvрати

Caeilte: 'odovuda su tri postrojbe naših Fianna otišli u boj na rijeci Ventry. Odovuda su nas opskrbili kopljima kao i začaranim prutima za oštrice. Fiann se onda osvrnuo oko brda i kazao: "brdo je bijelo; koje bi mu ime bolje pristajalo od *fionntulach!*" (30, I)

Zapostavljajući činjenicu da moj prijevod predstavlja dvostruki otklon od originala budući da prevodim englesku verziju irskog proto-teksta iz dvanaestog stoljeća, smatram da opisana jezična situacija sažimlje srž problematike ovog odjeljka. Naime, došljak, u ovom slučaju sv. Patrik, svojim pohodom u Irsku ne iskoračuje u čistu "prirodu" nego potiskuje i uništava jedan ljudski svijet. Irsko nazivlje nosi tragove tog svijeta, čega su bili svjesni i engleski zavojevači. Kao što će se pokazati, njima je ona bila prijetnja.

U kolonijalnoj ili neokolonijalnoj kulturi imenovanje teritorija, odigravalo se ono u književnoj, povijesnoj ili kakvoj drugoj oblasti, uvijek je čin prožet političkim interesima. Postavljajući neke epizode svoje glasovite pjesme *The Faerie Queene* u irski krajolik, Edmund Spencer je bio prvi engleski pisac koji se okoristio irskom materijom. Međutim, znakovito je da u odlomku koji donosi antologija (230, I) Spencer rabi grčko-rimsku mitologiju (Dijana, Feb) pri opisu irskih predjela čime pripitomljuje njihovu drugotnost pa i na jezičnoj ravni uprizoruje kolonijalno osvajanje.

Drama Briana Frielija *Prijevedi* (1980) najizrazitije je povezana s ovom tematikom. Povijesna pozadina drame je katastarska izmjera koju je 1833. u Irskoj provela engleska vojska nadjenuvši irskom krajoliku engleska imena. Dvojica braće, Owen, koji kao prevoditelj službuje u engleskoj vojsci, i Manus, najrječitiji predstavnik irskih starosjedilaca. utjelovljuju osnovnu napetost dramske situacije:

MANUS. U onome što kaza Lancey nema ništa nejasnoga: Owene, radi se o krvavoj vojnoj operaciji. A kakva je uloga Yollanda? Što je to 'netočno' u današnjim nazivima?

OWEN. Uopće ništa. Samo ćemo ih ujednačiti.

MANUS. Hoćeš reći promijeniti u engleske?

OWEN. Gdje bude nejasnoća bit će anglizirani. (1218, III)

Za razliku od Owena, čak i Yolland, engleski vojnik kojega doduše opčarava irska ljepota, vida da preimenovanje predstavlja svojevrsnu "deložaciju", "nešto biva potkopano" (1224, III).

Preimenovanje je samo dio obuhvatnijeg procesa kojim se u konačnici istisnuo irski jezik. Svjestan nepoželjnih učinaka tog procesa Douglas Hyde je 1892., obraćajući se Nacionalnom književnom društvu, prozborio o potrebi da se de-anglizira Irska:

Nijedno dijete roditelja s kojima sam pričao nije znalo irski jezik pa će se rasa odsada zacijelo promijeniti; jer, kao što gospodin Jubainville veli za utjecaj Rima na Gal, Engleska "nas je sama porobila, čak nam je nametnula svoj jezik, to jest, oblik naših misli u svakom trenu postojanja. (532, II)

U jednom članku iz 1910. Joyce ovako razmišlja o irskom prihvaćanju engleskog jezika: "Skoro je napustila vlastiti jezik i prisvojila jezik zavojevača, a da nije kadra usvojiti ni kulturu niti mentalitet kojega je dotični jezik nositelj" (12, III). Takva jezična politika teži brisanju tragova učinjenog nasilja i kidanju spona s nekoć cvatućom kulturom.

U donjim stihovima Pearsea Hutchinsona naslućujem svojevrsnu strepnju od izričaja, utamničenja irskog pjesnika koji piše engleskim i žal za prvotnijim iskustvom:

A sjećam se prvog prelaska Granice, ne Brdskom prugom nego iz Cavana u 'Ulster', žaleći za gelskim imenima u toj osakaćenoj nakaznosti; bezuspješno pogadajući pravi naziv, kako li to gnjavi, kao konjska dlaka na ledima. Gelska imena mahnito mlataraju krilima u umobolnom kavezu engleskog; novo nazivlje katkada pronično, a pola vremena kao grobnica u koju će engleski sahraniti irski. (1334, III)

Naširoko bih mogao pisati o zdvojnosti irskog pjesništva upućenog na englesko govorno područje, no zaključit ću odlomkom iz pjesme "Izgubljena tradicija" Johna Montaguea:

Raštrkana brdima, imena plemena
 I mjesta, neobrađeno biserje.
 Nema kamena, ni ruševine, utvrde ni dolmena
 Koji pamćenjem ne prkosi okrutnosti
 Imenom optočenim slikama

Cijeli krajolik je rukopis
 Koji više ne umijemo čitati. (1355, III).

Imajmo na umu da ovakvi iskazi upravo potvrđuju da nakana "preimenovatelja" nije posvema uspjela. Dapače, na paradoksalan način, engleski u ovim stihovima ne priječi irski izričaj nego sabire i upućuje na još neizbljedjele tragove.

Đ) *Budenje*. Thomas Moore, autor *Irskih melodija* (1808), pišući o krivotvorenju irske povijesti i nepoznavanju njenih velikana ustvrđuje: "njihova potlačena zemlja bijaše takva nepoznanica među narodima... da se slava njihovih podviga zagubila u zaboran mjesta gdje su ih izvojevali" (1056, I). U nastavku rada dotaći ću se projekta upisivanja Irske, kao naroda i kao države, u tu prazninu.

Kao primjer postupnog sagledavanja neodrživosti irske situacije i nužnosti redefiniranja njena mjesta u britanskom carstvu, pažnje vrijedan je slučaj Jonathana Swifta. Kao što vidjesmo, u početku je on pun prezira prema zemlji njegovu "izganstva". U "Prijedlogu za opću uporabu irskih proizvoda" (1710) Swift se zgrozio nad stanjem u Irskoj:

Tko je god proputovao ovom zemljom, uočivši pritom Lice Prirode ili Lice Navade i nastambe njenih Domorodaca, jedva može pomisliti da se nalazi u Zemlji gdje se promiču bilo Zakoni, Vjera ili zajednička Ljudskost. (345, I)

Medutim, nova sastavnica njegovih zapažanja proizlazi iz činjenice što Swift, pobližim upoznavanjem Irske, spoznaje da je užasno stanje posljedak engleske nemilosrdne politike: on točno vidi da vlastodršci na "ovo kraljevstvo prezrivo gledaju kao da je tek jedna od njihovih kolonija izopćenika u Americi" (344, I). Za razliku od ranije spomenute odbojnosti, svojevrsno domotužje razaberivo je u *Dnevniku Stelli* (1710-13) kad se on, iz Londona, prisjeća svog "kanala i pastrmki" (341, I). Imajući na umu kompleksnost Swiftova djela, valja

se kloniti jednoznačnih iščitavanja, no zacijelo ga među inim možemo smatrati i irskim "patriotom" (463, I).

Henra Grattan, vođa stranke koja je iskala irsku zakonodavnu nezavisnost, u govoru 1782, uzviknuo je: "Sada je Irska nacija! u takvom novom ruhu je pozdravljam! i klanjajući se njenoj uzvišenoj nazočnosti, kličem, Esto perpetua!" (919, I). Ako je suditi po Georgu Birminghamu, Grattanov patos ima podosta opravdanja jer, kako on kaže, "prije negoli su ju državnici Grattanova parlamenta smislili, nije postojala ideja irske nacije" (413, III).

Retoriku drugog, ustaničkog krila irskog nacionalnog projekta osluškujemo u glasovitom govoru Roberta Emmeta (1803). Nakon što je osuđen na smrt, on se obraća sudnici preklinjući neka mu ostave neobilježen grob "dok ne dođu druga vremena i ljudi koji će pravično o meni suditi - kada moja zemlja zauzme svoje mjesto među državama svijeta - tada, nipošto prije, na grob mi urežite natpis" (938, I). Preporod irskog nacionalnog bića pojačao je napetost između katoličke Irske i protestanata, a dio nespokoja osjećamo u zapisu Mariae Edgeworth iz tridesetih godina prošlog stoljeća: "fikcijom je sada nemoguće predočiti današnju Irsku - zbilja je odviše snažna, stranačka ostrašćenost pregolema da bi se uzmogla ili htjela pogledati u zrcalu" (1051, I).

Za vrijeme Velike gladi, James Lalor, zastupajući nužnost odcjepljenja od Velike Britanije - "Irska svoja - Irska svoja i sve u njoj, od ledine do neba" smatra to ostvarivim uz uvjet okupljanja čitava naroda: "Na nikojem načelu niti temelju ne može se oblikovati federacija između plemića zemljovlasnika i ostala puka, osim zajedničke vjere i odanosti zajedničkoj zemlji" (169, II). Stihovi, kao sljedeći Johna O'Donnella (1891), prenose san o povratu zemlje i novom rođenju Irske:

Kako su milozvučni napjevi
Koji mi zbore, unatoč svem očaju,
Sveta će zemlja koja me rodi
Ustati, upravljati i vladati
Morima svojim, svojim poljima. (70, II)

I manje radikalni političari nego što je bio Lalor, primjerice Isaac Butt, zahtijevali su zajedništvo različitih skupina Irske zarad njena probitka: "poučavali smo ljude različitih vjera sjedinjenju bratstva pregalaca u borbi za slobodu i slavu njihove zemlje" (233, II).

U odjeljku D. ukazao sam na značenje pitanja vlasništva nad zemljom za irsku problematiku. Dapače, kao što izvješćuje Barry O'Brien u *Životu Charlesa Stewarta Parnella* (1989), Fenijci su zamjeravali Parnellu da je u njegovu pokretu "odviše zemlje a premalo nacionalnosti":

Rekoh ' _____ ' imenujući jednog starog Fenijca, 'kaže da je u tvom pokretu uvijek bilo previše zemlje a premalo nacionalnosti'. 'Zar on predlaže', odgovorio je pomalo sarkastično Parnell, 'da se zemlja trebala zanemariti?' 'Ne', uzvratio sam, 'ali on je mišljenja da si joj dopustio zasjeniti nacionalni pokret'. (318, II)

Moglo bi se kazati da Uskršnji ustanak 1916. donekle presuđuje u sporu oko strategije oslobođenja. Umjesto strpljive političke borbe, Patrick Pearse i ostali ustanici rukovodili su se logikom mističnog samožrtvovanja naciji: "Život niče iz smrti; iz grobova patriota niču žive nacije". (294, II). Neposredni učinci ustanka bili su zanemarivi, no takva prosudba, kao što primjećuje Austin Clarke (1968), "olako zaboravlja u kojoj se mjeri zemlja bila odvrtila od svog individualnog, nacionalnog života" (501, III). Surovost kojom su se engleski vlastodršci obračunali s "nekolicinom preporoditelja i pjesnika koji su povratili ponos" (501, III), izazvala je irsko javno mnijenje i pokrenula nezaustavljivu lavinu nezadovoljstva i neposlušna. Pokazalo se da žrtva ipak nije bila zalud.

E) *Protumjere*. Mada se dio protestantske zajednice poistovjetio sa projektom irske državnosti i promicao ga, većina je, tijekom povijesti, bila privržena engleskim probicima. Tako Opći sinod Ulstera 1788., ograđujući se od svojih članova sudionika u ustanku prethodne godine, nije tražio oprost "za ovu nekolicinu nečasnih članova našega Tijela kojih ponašanje gledamo samo s tugom i ogorčenjem" već zahtijeva "da se Cjelini ne pripisuju Prijestupi jednog njena dijela" (329, III).

Bilo bi smiono protestantski politički diskurs izvoditi iz popularne oranžističke koračnice "Croppies Lie Down" (108, II) no plijeni pozornost u njoj uprizoren način samoidentifikacije, određenje protivnika i ciljevi borbe. Naime, oni koji s njom stupaju smatraju se "vojnicima Erina" i diče se njenim imenom, protive se irskim pobunjenicima i njihovim francuskim saveznicima, a bore se za "domaju, kralja i krunu". Prevodeći njihovu retoriku na konkretne političke odnose, razvidno je da protestantski lojalisti svojataju Irsku, ne samo kao nerazdvojni dio enegleskog kraljevstva. Naravno, Francuska je, barem na irskom

poprištu, tradicionalni engleski neprijatelj, a već je Sinod 1788., u svezi s ustankom, upozorio na "pogubne posljedice vanjskih utjecaja" (331, III). Sljepilo njihova gledišta sastoji se u tome što ne uviđaju da su ogromnoj većini irskog pučanstva upravo oni to strasno, "pogubno" tijelo.

F) *Država*. Ideal i njegovo prozaično ozbiljenje, uzvišeni heroizam oslobođenja i politika mogućeg jesu krajnosti koje omeđuju kontekst uspostave irske države.

Pišući o kontinuitetu "gelicizma", Aodh de Blacam 1918. bilježi:

Njegova načela instinktivni su dio irskog naroda i mada je tradicionalna irska država potisnuta na sam rub Atlantika, njeni razaznatljiviji obrisi počinju čudesno nicati u polju odakle se činilo da je zanavijek otišla. Nacija, povratom zemlje i omogućenim samo-izražavanjem, otajstveno se počela, štono se kaže, kristalizirati u svoje staro obličje. (985, II)

Suprot tome, drugi promatrači irske stvarnosti, kao primjerice Daniel Corkery u djelu *Skrivena Irska* (1925), s manje ushita, upozorili su na razilaženje zbilje i te samoprojekcije:

Završna etapa revolucije od otprilike 1922. do danas, pretvorila se u puč srednjeg staleža. Iz vrtloga nije nastalo novo društvo, On je iznjedrilo jednu novu klasu. Bilo je dovoljno osvrnuti se na ulici - na mnoštvo automobila, nakindurene žene, jeftin masovno-proizveden namještaj njihovih domova - pa dokučiti da je taj narod izgubio svoj svijet a u novome bio izgubljen. (105, III).

Za pretpostaviti je da nikoji od ovih odrješitih sudova ne odslikava sve preljeve, svu složenost i dramu irske zbilje.

Ni u kom slučaju ne valja smetnuti s uma kolonijalnu prošlost Irske i njene učinke na nutarnjem tkivu nacije i na ustroju osebujnog vanjskog okruženja. Odsudno je značenje imala secesija Ulstera, naravno izravan posljedak engleske politike, koja je izazvala irski građanski rat 1922-23. u kojemu se mlada država okrenula protiv najusrdnijih privrženika irske nacionalne ideje budući da su oni sporazum o prekidu neprijateljstava s Engleskom (1921) smatrali izdajom republikanske stvari.

U autobiografiji *Jedino dijete* (1961), Frank O'Conner, republikanski pisac zatočen za vrijeme građanskog rata, prisjeća se svog doživljaja primirja. U njemu je ushita kao i čuđenja pomiješano s nevjericom: "ono predstavlja kraj sedamstoljetnoj vojnoj okupaciji, pobjedu imaginacije, nad materijalnom snagom, ono ozakonjuje nemoguće". No, ubrzo se shvatilo da sporazumom Irska dobiva sve "osim nezavisne republikanske vlade i upravljanja provincijom Ulster" (479. IIII). Unatoč činjnici da su održani izbori pokazali većinsko prihvaćanje kompromisa, republikansko krilo

i dalje je smatralo da je jedina stvarna vlada ona imaginarna, ili ono nekoliko osoba u sjeni na koje se svela, pa smo nastavili djelovati po nepobitnoj logici imaginacije po kojoj je samo ono što postoji u snu doista zbiljsko. (480, III)

O'Connor ocjenjuje tada nastali raskol u irskom vodstvu ("sintezi") pogubnim budući da se tako utro put novom "poretku crkve i države u kojemu imaginaciji neće biti mjesta, a mladići i djevojke će seliti nakraj svijeta ne zbog toga jer im je zemlja siromašna nego mediokritetska" (480, I).

Disparatna vrednovanja povijesne baštine uzrokom su sporova koji se vode po pitanju čuvanja/promicanja ili propitkivanja/podriivanja tog nasljeđa. Povjesnik Roy Foster, primjerice, u članku "Sad smo svi revizionisti" (1986), mišljenja je da "zemlji koja je stasala, povijest ne treba biti čuvarom svetih otajstava. Stoga je riječ 'revizionist' samo drugo ime za 'povjesnika'". (586, III). Da bismo razumjeli predmet spora valja Fosterovu prosudbu nadopuniti protustavom Dermondea Fennella:

Iraska nacija, izlazeći iz šezdesetih i sedamdesetih godina, raspolagala je utvrđenim okvirom povijesnog značenja i moralne interpretacije. Njen stalni obrazac značenja od osamnaestog stoljeća do dana današnjeg - jedina nit nacionalno-političkog izražavanja u tom razdoblju - bio je oslobodilački nacionalizam. Uz njeno siromaštvo i katolicizam, on čini Irsku prepoznatljivom u svijetu. (589, III)

Ne upuštajući se u olaku ocjenu ovih oprečnih stavova, primijetio bih da su njihove polazne osnove kao i poimanje funkcioniranja povijesnog diskursa unutar društvenog tkiva različite.

Završit ću ovaj odlomak s nekoliko riječi o suvremenoj Irskoj, a pokušat ću ju dočarati komentaram Fintona O'Toolea (1985) u kojemu se on osvrće na sliku američkog časopisa *Time* koje je cilj bio ilustrirati temu "Irska, Novi duh na staroj ledini". Prednji plan slike donosi portret *Taoiseacha* (poglavara irske države) Seana Lemossa, zaslužnog za otvaranje Irske stranom ulaganju, iza kojega se diže blještava nova tvornica. Međutim, tom umnogome anonimnom suvremenom motivu pridodat je irski pečat budući da je tvornica uokvirena djetelinom išaranim zavjesama koje razgrće *leprechaum* (irska vila, duh). Navodim O'Tooleovu ocjenu:

Po mnogo čemu bila je to savršena slika moderne irske kulture: umotavajući je u bezazlene seoske narodske slike, učiniti našu stvarnost, koja je svakim danom sve urbanija i industrijalizirana, prihvatljivom onima koje želimo privući a i nama samima. Posljednih sto godina, irska kultura, a naročito irsko pismo, obilježena je ovom nadmoći seoskog nad urbanim, nadmoći utemeljenoj na krivoj opreci grada i sela koja je od životnog značaja za održavanje konzervativne političke kulture u ovoj zemlji. (654, III)

Samoprojekcija i način njena funkcioniranja unutar irske kulture, mjera u kojoj se suvremena Irska integrirala u zapadnoeuropsku zajednicu a koliko je sačuvala razlikovnu vlastitost, kao i predodžba koju donosimo sa sobom kad ju uzimljemo kao predmet istraživanja, samo su neka od pitanja koja valja razmotriti kad Irskoj pristupimo iz inozemne perspektive.

G) *Iseljništvo*. Nije slučajno što je Frank O'Connor svoju kritiku, onaj razmak između ideala i nezadovoljavajućeg ozbiljenja (F), poentirao nagovještajem novog vala iseljenika. Naime, tijekom povijesti irski je čovjek bio primoran napustiti svoju domovinu. U ranijem odjeljku (B), već sam spomenuo glasoviti i mnogo puta opjevani bijeg irskih prvaka nakon sudbonosnog poraza kod Kinsalea, no mnoštvo tekstova govori o nepreglednom mnoštvu bezimnih koji su se raštrkali svijetom.

Vjerojatno najpoznatiji zapis o iseljenju nalazimo u Goldsmithovoj pjesmi "Napušteno selo". Raspad svog arkadijskog svijeta pjesnik obrazlaže ograđivanjem komunalne zemlje čime je izvlašćeni seljak primoran na odlazak u tuđinu koja se, pri kraju pjesme, dočarava ovim riječima:

U daleka podneblja, otužne krajeve
 Od kojih ih dijeli pola zemaljske kugle,
 Kroz usijana mjesta oni idu slabašnim koračjem,
 Dok divlja Altona šapuće njihovoj boli. (452, I)

Balada "Zavožite obale Erne" Williama Allinghama zapisuje žalopojku iseljenika koji nježno prebire po svemu što napušta i rezignirano ustvrđuje: "otužnu pjesmu izgnanstva valja sada naučiti" (65, II). U pjesmi anonimnog autora "Nošenje zelene boje", dolazi do izraza politički kontekst irskog iseljeničtva:

O, Erin, zar te napustiti moramo otjerani nasilničkom rukom?
 Moramo li majčin blagoslov moliti u čudnoj, dalekoj zemlji?
 Gdje se okrutan križ Engleske više nikada vidjeti neće,
 I gdje ćemo, daj Bože, živjeti, mrijeti i zeleno dalje nositi. (109, II)

Modernistički pjesnik Brian Coffey u pjesmi "Sumrak, sred zime, Missouri" predočuje podvojenost izgnaničkog iskustva. Sjećanje kao i slutnja vlastite obeskorijenjenosti remete kućni njegov spokoj u zasniježenom srcu američkog kontinenta: "Irska preko sivog mora/ovdje preko široke rijeke". Spominjući različite vrste domoljublja, Coffey tvrdi da "Ljubav za Irskom je takva/ da Irac od nje vene", a slutim da je uzrokom tome onaj "bol/ između dozrijevanja i ranog sna" (156, II) o kojemu govori Thomasu MacGreeveyju, adresatu pjesme. Naravno, domotužje i osjećaj izгона nisu u irskom kontekstu tek psihološka drama pojedinca jer su iz tih osjećaja irski iseljenici pokrenuli mnoge po Irsku značajne vojno-gospodarske-političke inicijative.

Frank O'Connor je imao stanovito pravo predviđajući nastavak irskog iseljenja i nakon uspostave države, međutim, sumnjam da uzroke valja tražiti u "mediokritetskim" osobinama tamošnjeg društva. Naime, promijenili su se oni koji danas sele, razlozi njihova odlaska, kao i odredišta. Nedavni prilog u *The Sunday Times* (21. studenog 1993.), posvećen tendencijama u današnjem

iseljavanju iz Irske, navodi riječi jednog istraživača irskih studija na sveučilištu u Liverpoolu: "Zemlja je učilište onih koji se ondje ne mogu zaposliti. Želi li se irsko gospodarstvo oporaviti oni bi tamo morali ostati. Zločin je što Irci odgajaju svoju djecu da bi se oni potom otisnuli u svijet".

H) *Grad*. Naposljetku smatram potrebitim da se u ovom radu izneseni opisi i misaone konstrukcije zemlje zaokruže njenim urbanim dijelom, Osvrnemo li se ukratko na povijest grada u irskoj kulturi, shvatit ćemo zašto u, recimo, de Valeravom snu o Irskoj (B) nema mjesta za gradska središta.

Na početku priče vidjeli smo da razdioba grad/nenaseljeni krajolik podvostručuje ali i utvrđuje podjelu "pale"/divljina. Mada se tijekom osamnaestog stoljeća Dublin naglo razvio, podizanjem velebnih kuća i trgova, osiguravajući lagodu, sigurnost urbanog življenja, ipak se, primjerice, u stihovima James Warda (1720) nazire svijest o prijetnji još nepripitomljenog okruženja, a metonimija "mornarica" odaje mehanizam koji osigurava urbanitet:

Ondje široko more prostire svoje valovlje,
Usidrena flota okružuje vjernu luku:
Kojom potporom uživamo brojne blagodati,
Blaga naša u Miru, u Ratu naše Moći. (428, I)

U pjesmi "Misao u udobnom šumarku u Cabraghu", John Winstanley je sretan što je daleko od "svojih brojnih nedaća života; / Od Briga, Bola, Zavisti, Ponosa, Namjera zlih ili Sukoba; / Sretan daleko od opakog Dublina" (430, I). Mada sam svjestan opasnosti olakih uopćavanja, mogu li ovi primjeri potkrijepiti pretpostavku da površinski konsenzus i spokojna razboritost engleskog prosvjetiteljstva osamnaestog stoljeća upravo ovdje na periferiji, rubu, njemu neprimjerenim sredstvima, razvidno potiskuje svoju eruptivnu drugotnost, a vidljive pukotine i šavovi po njegovoj uglačanoj patini indiciraju buduće napetosti i sukobe.

U zapisu o zidanju grada Kilkennyja iz *Povijesti Irske* (1577), Richarda Stanishursta nalazimo tragove kako se kolonijalni položaj Irske zrcali u razvoju urbanih središta. Naime, čitamo da je Kilkenny bio podijeljen na "gornji grad i irski grad" i da je irski dio svojatao određene pravice poradi čega su se izlegle svakodnevne napetosti između stanovnika dvaju predjela. Stanishurst priznaje da je irski dio drevniji i da se, nakon pokoravanja Irske, bez spomena kojim sredstvima, dio irskog naselja pripojio netom sagrađenom engleskom dijelu.

Naposljetku saznajemo da je 1400. "Robert Talbot, cijenjeni gospodin, obzidao bolji dio grada čime ovaj bijaše jako utvrđen" (243, II). Jasno je da se vrijednosnom ocjenom ("bolji dio") Stanihurst udaljava od prikazivačke zadaće i laća opravdanja osvajačkog i rušilačkog pohoda.

Kao protu-proces historijatu Kilkennyja navest ću odlomak iz djela Earnána O'Malleyja, *Na rani drugoga čovjeka* (1936) gdje pisac izvješćuje o Dublinu u listopadu i studenome 1920., dakle usred rata za nezavisnost:

Skrite niti i jedne i druge vlade protezale su se istančanim mrežama pod svagdanjim životom, mada neprijateljevo tkivo bijaše bliže površini. Dublinska tvrđava, veliki simbol lošeg vladanja u očima naroda, opet je postala utvrdom iz koje su rijetko izlazili visoki dužnosnici. Naselja narasla oko utvrda iz doba Kralja Ivana ili oko onih iz Tudorovih vremena opet su se pretvorila u garnizone; njihov je utjecaj zavisio o oružanoj im moći ili otporu koji je pružao narod. Jaz između ovih strana bivao je sve veći; on se produbljavao nestankom onih čimbenika u kojima se nekoć susretao zajednički život. (441, III)

Usporedo sa svojim univerzalnim obilježjima, irski grad, ukoliko mu se ne prebrišu tragovi povijesnog trajanja, nosi podosta razlikovnih odrednica i, kao što se u gornjem odlomku vidi, dio je Fennelleova temeljnog mita (F) nacionalnog političkog identiteta.

/ Počeci. Slike. Religijske podjele. Izvlašćenje. Izvlašćeni. Zemljište. Imenovanje. Budenje. Protumjere. Država. Iseljništvo. Grad. / Ovako poredane, teško je uočene motive promatrati kao samostalne zaokruženosti. Suprotstavljeni na ovakav način, motivi pokreću i usustavljaju određene međuodnose, kao da među odjelitim jedinicama dolazi do prijelaza i sjenčenja. Jednostavno kazano, oni bivaju sastavnicama priče koja je u ovom slučaju zapletanija od putovanja iz sela u grad. Unatoč usmjerenosti čitanja na irsku prostornost ili misaone konstrukcije o njoj, pokazalo se nemogućim tu problematiku izdvojeno sagledati jer je ona uvijek već umrežena u temporalnost.

Moji nalazi ispredaju priču koja kao i sve druge pokriva tek dio totaliteta. Navest ću jedno relevantno upozorenje Seán O'Faolainea iz njegova članka "Gelski kult" (1944):

Jedan od najuobičajenijih i najjednostavnijih postupaka uobrazilje predstavlja napor da se različite zgode i slučajnosti, raznovrsni i čestoput protuslovni ljudski prohtjevi i ambicije koje nazivljemo pričom jedne zemlje, sliju u uredno oivičen potok čisto lokalna zbivanja koji od početka do kraja teče u jedno jedinstveno more - kao da, suprot tome, oni nisu kraci mnogih pritoka goleme rijeke koja predstavlja povijest svijeta. (569, III).

O'Faolain dvoji nad valjanošću kulturalnog diskursa koji, zaokupljen sobom, stvara "kultove, mitove i otajstva u obožavanju kojih se zaboravlja sva racionalna misao i sućut prema ljudskom životu" (569, III). Ja ću ovdje izraziti vlastitu podozrivost prema neizrečenim univerzalističkim načelima ("svjetska povijest") na kojima počiva O'Faolainova kritika jer se uvijek i svugdje pokazalo da primjena dotičnih načela mnoge isključuje iz svjetske povijesti. I irska priča svjedoči stradavanja onih koji trpe učinke univerzalističkih načela kad se ovi utjelove u svjetovno djelatnu sliku. Stoga, suprot O'Faolainu, ja se zauzimam za uočavanje razlikovnih obilježja i osluškivanje povijesti "lokalnih zbivanja".

Antologijom ili onim njenim dionicama koje su predmetom ovog rada razliježu se dva glasa, jedan od kojih kazuje priču o otimačini zemlje dok drugi legitimira osvajanja ili ono što je od njega ostalo. Naravno, nekima se, poput recimo Edne Longley, odabir i raspored tekstova u Deaneovoj antologiji doima kao "dobro-uvježban, ka-hegemonizaciji usmjeren doprinos razbuktalom *Kulturkampfu* na tragu sjevernoirskog sukoba". Njoj nije po volji "metanaracija" antologije, ono što ona smatra uređivačkom "opsesijom kolonijalnom prošlošću".⁴ Ja se pitam kako se kolonijalna prošlost uopće može prebrisati jer upravo ona diktira onaj otežavajući sklop okolnosti s kojima se suočuje narod irskog sjevera.

Privodeći ovaj prilog završetku zamijetit ću da, mada je riječ o dvjema kulturama među kojima jedva da postoje veze, paralele između hrvatskog i irskog nacionalnog bića su začudne i iskale bi podrobnije izlaganje. Ovom prigodom kao zaključak navest ću dva opravdanja, ako su uopće potrebita, svrhovitosti ovog osvrta.

Naime, na pedagoškoj ravni, unutar anglističkog studija valja isticati zasebnost i doprinos irske kulture jer se nedovoljno uočava da na engleskom jeziku temeljna hegemonija potire, u ovom slučaju, irski identitet. Uz to smatram da rubna irska perspektiva baca osebujno svjetlo na središte (to jest, englesko

⁴ Edna Longley u pismu uredništvu, *The European English Messenger*, vol.II/I, Spring 1993.

društvo i kulturu) i omogućuje istinitije i potpunije razumijevanje predmeta. Ako britansku problematiku uokvirimo današnjim geo-političkim granicama olako prelazimo preko nekih od osnovnih odrednica njena identiteta, u prvom redu ekspanzionizma njena političkog ustroja i mjere u kojoj se upravo na njemu sazdao svijet vrijednosti koji se počesto promiče kao vrhunsko ostvarenje uljudbe.

Pedagoška praksa trebala bi ondje gdje ne postoje zasebni programi irskih studija identificirati, kao prvi korak irske sastavnice onoga što se nadaje kao monolitni program anglističkih studija. Među inim, irsko će svjedočanstvo nadopuniti ideologiziranu predodžbu o Velikoj Britaniji. To zorno, primjerice, dokazuje slučaj "doba razuma", uljudbenog osamnaestog stoljeća koje se posve drugačije doima osmotrimo li ga s irskih obala i močvara. Vjerujem da bi naročito rubne, male kulture, kao što je i naša, trebale biti kadre prepoznati i naučiti ponešto od irske sudbine. Nadam se da sam ovim radom malo odškrinuo vrata.

Naposljetku, netom opisana priča mogla bi nam biti poučna i sred ovog rata. Naime, mnogi se iščudavaju licemjerju i ravnodušnosti europskih čimbenika prema traumatičnoj kataklizmi koja nas je zadesila. Ako je suditi barem po Engleskoj i njenom irskom dosjeu, postavlja se pitanje čemu smo se uopće mogli nadati. Da ironija bude još veća, predstavnici političko-kulturalnog kruga koji je iznjedrio jedno od najkrvavijih i najnerazrješivijih europskih žarišta opunomoćeni su da arbitriraju krvavu balkansku dramu. Svjedoci smo da se povijest ipak i po drugi put ponavlja kao tragedija ili je pak njeno farsično naličje, uvijek i svagda, povlastica onih koji ju mogu gledati sa sigurnog odstojanja.

Stipe Grgas: A CONTRIBUTION TO IRISH STUDIES

S u m m a r y

The immediate occasion for the present paper was the publication in 1991 of *The Field Day Anthology of Irish Writing* under the general editorship of Seamus Deane. The author peruses the anthologized texts focusing his attention on those pieces or passages which make references to the spatial presence of Ireland or to the conceptual-emotional constructions of this geographical entity. His findings are elaborated through the twelve modes in which Ireland or its constructions are represented, and which he lists as follows: *the beginnings, images, religious divisions, dispossession, the dispossessed, the land, naming, the awakening, countermeasures, the state, emigration, the city*. In conclusion, the author observes that acquaintance with Irish matter ought to have, at least, two important implications. On the pedagogical level, it enforces the necessity of reexamining the habitual ways of conducting English studies and, secondly, on a more everyday practical level, this reading into Irish studies should, by analogy, help one understand the behaviour of a number of political agents who have been chosen to arbitrate the drama raging through the Balkan region.